

UPRIZORITVE MOZARTOVIH OPER V LJUBLJANI DO LETA 1861

Jože Sivec

Mozart, ki je že razvil veliko ustvarjalnost na glasbeno dramatskem področju med svojim dvanajstim in devetnajstim letom, ni dosegel s svojimi zgodnjimi operami širše afirmacije v gledališkem svetu. To so priložnostna dela, ki so zanimiva v skladateljevem razvoju, sicer pa jim ne gre večji pomen in večinoma še ne kažejo obvladovanja problemov glashbene drame. Njihov uspeh je bil kratkotrajen, a izvedbe omejene le na gledališča, za katera so bila napisana. Tako so igrali prvo Mozartovo gledališko delo, singspiel »Bastien und Bastienne« l. 1768 na Dunaju na vrtu dr. A. Mesmerja, ostale njegove zgodnje opere pa so bile uprizorjene v Milanu in Salzburgu. Med temi je izjema le opera buffa »La finta giardiniera«, ki je dosegla več nemških odrov že v času Mozartovega življenja. Po zelo uspešni krstni izvedbi l. 1775 v Münchnu je bila prevedena v nemščino za Böhmovo družbo. Ta jo je menda izvedla v sezoni 1779/80 v Salzburgu in, kot je znano, naslednjo z naslovom »Die verstellte Gärtnerin« v Augsburgu. Opero »La finta giardiniera« so uprizorili tudi l. 1782 v Frankfurtu in l. 1789 v Mainzu.¹ Naslednja Mozartova opera »Idomeneo«, ki je prva njegova pomembna operna stvaritev in že v celoti kaže znake mojstrove genialnosti, pa se je pojavila, potem ko so jo krstili l. 1781 v Münchnu, na sporedu nemških gledališč šele v začetku 19. stoletja. Vendar si »Idomeneo« tudi tedaj ni pridobil svojega stalnega mesta na repertoarju in je ostal v pozabi skoro vse do srede stoletja, ko so ga spet začeli oživljati.² Tako je bila prva opera, s katero je Mozart dosegel trajen uspeh leto dni mlajši »Beg iz Seraja« (»Die Entführung aus dem Serail«), ki je že v nekaj letih po dunajski premieri osvojil mnogo nemških odrov. »Beg iz Seraja« so igrali l. 1782 v Pragi, l. 1783 v Bonnu, Frankfurtu in Leipzigu, l. 1784 v Mannheimu, Carlsruhe in Kölnu, l. 1785 v Dresdenu, Münchnu, Bratislavi in Weimarju, l. 1787 v Hanovru in Hamburgu, l. 1788 v Grazu in Berlinu, l. 1791 v Budimpešti in l. 1795 v Stuttgartu.³

Podobno kot na mnogih drugih odrih nemško-avstrijskega državnega prostora se je verjetno začelo uprizarjanje Mozarta z opero »Beg

¹ Loewenberg A., *Annals of Opera 1597-1940*, Cambridge 1943, str. 170—171, 151—152, 155, 159, 160—161, 163, 164

² Loewenberg A., *ib.*, str. 192—193; Abert H., *Mozart, I*, Leipzig 1955, str. 715.

³ Loewenberg A., *ib.*, str. 195—197.

iz Seraja« tudi v Ljubljani, kjer so se pojavljala v repertoarju Stanovskega gledališča dela skladateljev, usmerjenih bolj ali manj izrazito v klasicizem že vse od leta 1768 dalje.⁴ Premiere Mozarta na ljubljanskem odru sicer neposredno gradivo ne izkazuje, vendar se ne zdi neutemeljena trditev, da je bila ta na sporedu že v zimski sezoni l. 1785/86 za gostovanje gledališke družbe Friedricha Johanna Zöllnerja. Ko se je namreč direktor Zöllner spet potegoval za ljubljansko entreprizo l. 1787/88, je v svojem dopisu iz Hainburga z dne 12. marca 1787 navedel tudi repertoar za leto 1787, ki je vseboval med 25 operami tudi Mozartov »Beg iz Seraja«. Ker je nemogoče, da bi družba pripravila vse te v enem letu, je morala imeti večino navedenih del že na sporedu v Ljubljani leta 1785/86, med temi bržkone tudi »Beg iz Seraja«, ki ga je dotlej izvedla že vrsta nemških gledališč.⁵ Tako se je Ljubljana domnevno seznanila z Mozartovo operno ustvarjalnostjo dosti zgodaj, in to prej kot nekatera pomembnejša nemška kulturna središča ali Pariz in London, kjer je bila prva uprizoritev Mozarta l. 1793 s »Figarovo svatbo«, oziroma l. 1806 s »Titom«.⁶

Čeprav je singspiel »Beg iz Seraja« v razvoju nemške opere zelo pomemben, saj je z njim ustvaril Mozart delo, s katerim je dvignil dotlej dokaj preprosti dunajski singspiel na raven opere, pa to delo po umetniški tehtnosti še ne dosega mojstrovih kasnejših opernih stvaritev. »Beg iz Seraja« je sicer sklop mojstrskih in originalnih glasbenih točk, vendar celoti še manjka tista enovitost stila, ki odlikuje poznejše Mozartove opere. V tem singspielu opazamo namreč italijanske, francoske in nemške stilne vplive, ki jih petindvajsetletni skladatelj ni mogel povsem spojiti. Tudi ansambli še ne prenašajo primerjave s tistimi iz poznejših del.⁷

Po vsej priliki je bila naslednja Mozartova opera, ki je prišla na ljubljanski oder »Figarova svatba« (»Le nozze di Figaro«, »Die Hochzeit des Figaro«). To je bilo v sezoni 1790/91, ko je igrala v Stanovskem gledališču družba impresarija Georga Wilhelma. Dela, ki jih je ta na novo naštudirala, navaja za leta 1790 in 1791 Gothaer Theaterkalender, med temi tudi »Die Hochzeit des Figaro«,⁸ zaradi česar moremo to opero uvrstiti v Wilhelmov ljubljanski spored. »Le nozze di Figaro«, ki je bila l. 1786 prvič izvedena na Dunaju, je bila že l. 1787 prevedena v nemščino, nakar so se v naslednjih letih vrstile njene uprizoritve v različnih prevodih. Tako so »Die Hochzeit des Figaro« peli l. 1788 v Frankfurtu v prevodu C. A. Vulpiusa in l. 1789 v Hanovru v prevodu A. F. von

⁴ Cvetko D., Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem, I, Ljubljana 1958, str. 266—274; Cvetko D., ib., II, Ljubljana 1959, str. 48—49.

⁵ Državni arhiv Slovenije (DAS) — Novejši stanovski akti, Rubr. XLIX, Fasc. I, st. 1, Ständisches Theater; Ludvik D., Nemško gledališče v Ljubljani do leta 1790, Ljubljana 1957, str. 106, 129, 184.

⁶ Loewenberg A., ib., str. 211—213 in 247—248.

⁷ Dent E. J., Mozart's Operas, London 1955, str. 71, 73, 87; Grout D. J. A Short History of Opera, New York 1956, str. 291—292; Abert H., ib., I, str. 763—768.

⁸ Gothaer Theaterkalender za l. 1790, str. 116—118, za l. 1791, str. 255—257.

Kniggeja. Vsekakor pa dunajski prevod K. L. Giesekeja iz leta 1792 za izvedbo G. Wilhelma še ni mogel priti v poštev.⁹

»Figarova stvatba« je prva Mozartova mojstrovina na področju opere buffe, ki jo je skladatelj napisal že kot popolnoma zrel umetnik na vrhu svoje moči. E. Blom jo označuje kot italijansko komično opero v končnem štadiju dovršenosti.¹⁰ Čeprav izhaja Mozart iz osnov italijanske opere, pa prekaša italijanske sodobnike z globino izraza, živostjo glasbenega orisa oseb in tehtnostjo ansamblov, ki zavzemajo tu polovico celotnega števila točk.¹¹

Vsekakor je za nas pomembno, da je prav ta Mozartova opera zapustila vidno sled v slovenski glasbeno-dramatski ustvarjalnosti tistega časa. Poleg Beaumarchaisa je tudi Mozart vplival na samo tekstno zasnovano komedije »Veseli dan ali Matiček se ženi«, v kateri je že Linhart predvideval glasbene točke. Še vse bolj izrazit pa je bil vpliv te Mozartove opere na glasbo, ki jo je k tej komediji komponiral slovenski skladatelj J. B. Novak. Ta je dal svoji partituri naslov »Figaro« in ne »Matiček«, prav pod močnim vtisom Mozartove »Figarove svatbe«. ¹² V zvezi s tem bi bilo zanimivo vedeti, kdaj in kje se je Novak seznanil s to Mozartovo mojstrovino. Ker doslej ne vemo, da bi jo v Ljubljani uprizorili do leta 1790, jo je moral Novak spoznati že prej, saj je napisal glasbo k »Matičku«, preden je Linhart dokončno oblikoval svojo komedijo, ki je bila natisnjena v drugi polovici leta 1790.

Čeprav za vrsto naslednjih sezon gradivo ne izkazuje uprizoritve Mozarta v Ljubljani, ni izključevati možnosti, da je gledališko občinstvo spet poslušalo kako od njegovih del, saj so bili sporedi nemških družb vse do leta 1796 skoro docela neznani. Za zimsko sezono l. 1796/97, ko je imel v Stanovskem gledališču entreprizo impresarij Konstantin Paraskowitz, pa smo glede repertoarja obveščeni bolj zanesljivo in točno kot kdajkoli poprej, ker se je ohranil kompletan seznam del in njih uprizoritev za čas od 24. septembra 1796 do pepelnice srede 1797.¹³ Ta vključuje tudi Mozartovi »Die Zauberflöte« (»Čarobna piščal«) in »Cosi fan tutte«, kar pomeni nadaljnji širši stik ljubljanske publike z operno ustvarjalnostjo tega velikana glasbenega klasicizma.

Ljubljanska premiera »Čarobne piščali« je bila 19. februarja 1797. Medtem ko je bil uspeh »Čarobne piščali« sprva omejen le na Schikanedrovo gledališče na Dunaju, kjer je bila krstna izvedba dne 30. septembra 1791, je »Čarobna piščal« že nekako do leta 1797 obšla večino odrov v nemškem etničnem prostoru kakor tudi zunaj tega ozemlja. Prva uprizoritev zunaj Dunaja je bila 25. oktobra 1792 v Pragi, nato pa so jo že

⁹ Loeweberg A., *ib.*, str. 211—213.

¹⁰ Blom E., Mozart, London 1962, str. 287.

¹¹ Dent E. J., *ib.*, str. 88—115; Blom E., *ib.*, str. 287—289; Grout D. J., *ib.*, str. 284—287.

¹² Cvetko D., *ib.*, II, str. 54—70.

¹³ Verzeichnis aller in Laibach unter Führung des Herrn Konstantin Paraskowitz auf dem Landständischen Theater aufgeführten Lust-Schau-Sing und Trauerspiele von 24. September 1796 bis Aschermittwoch 1797, Radicseva mapa v knjižnici Narodnega muzeja v Ljubljani (MKL).

leta 1793 poslušali v Frankfurtu, Grazu, Hamburgu, Brnu, Budimpešti in Warszawi. Zlasti pomemben je bil njen uspeh v Berlinu leta 1794, ki je pomenil popolno zmago te opere. Odslej je »Čarobna piščal« osvajala ne le stalna gledališča, ampak je postala tudi najljubša opera nemških potujočih družb. Navzlic tem velikim uspehom jo je dunajsko dvorno gledališče uvrstilo v svoj repertoar šele leta 1801.

Povsem drugače so se pojavljale premiere »Čarobne piščali« na nenemških odrih, kjer se ta mojstrovina ni mogla niti toliko uveljaviti kot nekatere Mozartove italijanske opere, na primer »Figarova svatba«, »Cosi fan tutte« ali »Don Juan«. V Parizu so jo sicer izvedli že leta 1801, toda močno popačeno pod naslovom »Les mystères d'Isis«. Italijanski uprizoritvi v Milanu (1816) in Firenci (1818) sta sledili dosti kasneje. Vsekakor je bila ta Mozartova opera, polna mistike in simbolike ter z izrazitim značajem nemške glasbe, romanskemu občutju tuja. Podobno kot nekatere druge Mozartove opere je prišla tudi »Čarobna piščal« pozno na repertoar opere v Londonu (šele leta 1811).¹⁴

Tako se Ljubljana vključuje s premiero »Čarobne piščali« še kar normalno v vrsto premier na nemškem oziroma tedanjem avstrijskem državnem prostoru in celo znatno prednjači pred nekaterimi pomembnimi zahodnoevropskimi centri. Ker pa so pri nas nastopale večinoma nemške gledališke družbe, ne preseneča, če je bila v naslednjih desetletjih prav »Čarobna piščal« od vseh Mozartovih oper najpogosteje na programu našega gledališča, kar kaže, da je bila pri ljubljanskem občinstvu najbrž posebno priljubljena.

S to svojo poslednjo opero je Mozart dosegel edinstveno in genialno združitev tradicije dunajskega ljudskega gledališča in najvišje operne umetnosti. Dent pravi, da je »Čarobna piščal« prva in morda sploh edina velika glasbena mojstrovina, ki je bila kdaj ustvarjena za ljudsko množico.¹⁵ In res je tu Mozartu čudežno uspelo zadovoljiti hkrati najbolj preprostega in najbolj zahtevnega poslušalca. Če pregledujemo partituro te opere, preseneča bogastvo stilnih zvrsti, ki pa jih je znal mojster podrediti drami in pretopiti v popolno homogenost.¹⁶

Ljubljanska premiera opere »Cosi fan tutte« je bila 16. januarja 1797. To Mozartovo opero, ki so jo krstili leta 1789 na Dunaju, so že v nekaj naslednjih letih uprizorili v več nemških prevodih in predelavah z različnimi naslovi. Prva nemška izvedba je bila kot »Liebe und Versuchung« leta 1791 v Frankfurtu v prevodu H. G. Schmiederja in C. D. Stegmanna. Na Dunaju so »Cosi fan tutte« peli v nemščini leta 1794 v Giesekejevem prevodu z naslovom »Die Schule der Liebe«. Prvi prevod, ki je bil bolj razširjen, pa je napisal leta 1794 C. F. Bretzner z naslovom »Weibertreue oder die Mädchen sind von Flandern«. V tej verziji so med drugim predstavili »Cosi fan tutte« tudi leta 1796 v Gradcu. Če izvzamemo uprizoritve leta 1797 v Trstu, se je tudi »Cosi fan tutte« pojavila

¹⁴ Abert H., ib., II, str. 688—690; Dent E. J., ib., str. 255; Loewenberg A., ib., str. 245—247.

¹⁵ Dent E. J., ib., str. 265.

¹⁶ Abert H., ib., II, str. 622—630; Dent E. J., ib., str. 218—229, Grout D. J., ib., str. 292—295.

na italijanskih odrih precej pozno: v Milanu 1807 ali v Neaplju 1815. Pariška in Londonska premiera gresta šele v leto 1809 oziroma 1811.¹⁷ Tako ostaja tudi pri »Cosi fan tutte« časovno razmerje naše premiere v primerjavi s premierami na evropskem Zahodu isto kot pri »Čarobni piščalik«, kar jasno kaže, da je ljubljansko gledališče programsko sledilo praksi drugih gledališč avstrijske monarhije.

Medtem ko so opero »Cosi fan tutte« svoj čas precej podcenjevali, velja ta po mnenju večine današnjih ocenjevalcev za polnovredno Mozartovo mojstrovino. Umetniško kvaliteto nekdanj tako preziranega libreta sta priznala tudi A. Einstein in E. J. Dent, ki soglašata, da je napisal L. da Ponte ne le dober, ampak celo svoj najboljši libreto. Glede glasbe sodi Einstein, da ni nič slabša kot glasba »Figara«, Dent pa se navdušuje nad to »najzlahtnejšo umetnino med Mozartovimi operami«. Podobno kot v svojih drugih velikih operah je tudi tu skladatelj ustvaril le za to delo značilni stil. Posebnost opere »Cosi fan tutte« je prevladovanje ansamblov nad arijami, ki je bolj izrazito kot v katerikoli drugi Mozartovi operi.¹⁸

Vzrok, da »Cosi fan tutte« na splošno ni bila oziroma še danes ni tako priljubljena pri občinstvu kot ostale Mozartove operne mojstrovine, je najbrž v njeni strukturi, ne v njenem libretu. Poslušanje fino spletenih ansamblov zahteva od poslušalca dosti več kot pa arija solista. Vsekakor je v tej zvezi vredno opozoriti tudi na dejstvo, da te Mozartove opere po dveh uprizoritvah v sezoni 1796/97 na repertoarju našega Stanovskega gledališča pozneje ne srečamo več.

V sezoni 1789/99 ali 1799/1800, ko je bilo umetniško vodstvo gledališča v rokah impresarija Georga Schandrocha, sta morda spet prišli na spored »Čarobna piščalik« in »Beg iz Seraja«. Ti operi omenja namreč v zvezi z glavnimi vlogami prve pevke Schandrochove družbe, Mad. Hübnner, Gothaer Theaterkalender za l. 1800, katerega poročilo se nanaša prav na omenjeni sezoni.¹⁹ Gotovo pa je, da je imel Schandroch na sporedu »Čarobno piščalik« za časa svoje nekoliko kasnejše entreprize v Ljubljani. Iz ohranjene zbirke gledaliških lepakov je razvidno, da so njegovi člani peli to delo dne 1., 2. in 13. decembra 1801 ter 9. in 10. januarja 1803.²⁰

Po odhodu Schandrocha je zastalo intenzivnejše delo nemške opere v Ljubljani za polnih petnajst let. Glasbena dejavnost nemških družb, ki je imela bolj ali manj skromen obseg, se je omejevala le na izvajanje manj zahtevnih singspielov in igrokazov s petjem in tako se zdi razumljivo, da gradivo za ta čas ne izkazuje niti ene uprizoritve Mozarta na ljubljanskem odru. Vemo le, da je družba impresarija Lorenza Gindla, ki je igrala v Ljubljani v zimski sezoni 1808/09, izvedla »Čarobno piščalik« 26. marca 1808 v Stuhlweissenburgu na Ogrskem,²¹ vendar ni

¹⁷ Abert H., *ib.*, II, str. 530—531; Loewenberg A., *ib.*, str. 237—239.

¹⁸ Einstein A., *ib.*, str. 578—582; Dent E. J., *ib.*, 190—101; Blom E., str. 293—295; Abert H., *ib.*, II, str. 533—537.

¹⁹ Gothaer Theaterkalender za 1800, str. 292.

²⁰ Comedien-Zettel Sammlung (C-ZS) za 1801/02 in 1802/03 v MKL.

²¹ Pr. lepak za to predstavo v mapi Gledališki tiski v DAS, ki ga je Gindl najbrž priložil svoji prošnji.

nikakršnega potrdila, da bi Gindl programiral to opero tudi pri nas. Ko pa je l. 1818 prevzel v Ljubljani entreprizo celovski impresarij Carl Waidinger in je postal opazen močnejši vzpon nemške operne produkcije, je Mozart po daljšem presledku spet prišel na repertoar ljubljanskega gledališča. Ta je zdaj vključeval vrsto pomembnih del operne literature, med temi tudi »Čarobno piščal«, ki je bila izvedena 16. in 18. marca 1819 s sodelovanjem instrumentalistov in zbora Filharmonične družbe.²²

Medtem ko so bile opere »Beg iz Seraja«, »Figarova svatba«, »Cosi fan tutte« in »Čarobna piščal« izvedene v Ljubljani približno v istem času kot v mnogih drugih avstrijskih mestih, izkazuje repertoar našega gledališča operi »Don Juan (»Don Giovanni«) in »La clemenza di Tito« dosti kasno.

Premiera »Don Juana« je bila 23. marca 1822.²³ Ker je »Don Juan« osvojil že nekako do l. 1800 mnogo nemških in avstrijskih odrov, se zdi kar čudno, da so morali Ljubljancani tako dolgo čakati na izvedbo te Mozartove mojstrovine. »Don Juan« je namreč bil po praški premieri l. 1787 uprizorjen že l. 1789 v Mainzu v nemškem prevodu H. G. Schmiederja, na Dunaju pa so ga peli v prevodu C. H. Spiessa l. 1792 v Schikanedrovem gledališču, a leta 1798 v Kärntnertortheatru v prevodu K. F. Lipperta. Tako se pri tem pojavlja vprašanje, če ni bilo to delo pri nas že kdaj prej uprizorjeno, vendar tega pomanjkljivi viri ne povedo.

Loewenberg sicer beleži, da je bila prva ljubljanska izvedba »Don Juana« v prevodu C. H. Spiessa dne 15. decembra 1815,²⁴ kar je povsem nemogoče, saj vemo, da v sezoni 1815/16 v Stanovskem gledališču sploh ni bilo opere.^{24a} Tako kaže, da gre pri Loewenbergu za očitno zamenjavo z igro s petjem »Don Juans Abenteur in Spanien oder Das steinerne Gastmahl«, ki jo je ljubljanski impresarij Gindl uprizoril dne 1. XI. v predelavi C. H. Spiessa.

Če so »Don Juana« še dosti hitro začela uprizarjati nemška in avstrijska gledališča, pa si je tudi ta Mozartova mojstrovina le počasi utirala pot v repertoar drugih gledališč. V Parizu so jo spoznali leta 1805, toda podobno kot »Čarobno piščal« v zelo popačeni verziji, medtem ko so jo v izvirni obliki Parizani poslušali šele leta 1811. Prva izvedba opere »Don Juan« v Londonu je bila v italijanščini leta 1817, uspeh pa tako velik, da so jo peli še isto leto tudi v angleškem prevodu. Ali so uprizorili »Don Juana« v Firencah že leta 1792, je sporno. Gotovo pa je, da so ga peli leta 1811 v Rimu. Italijanom se je zdela ta glasba sicer sijajna in vzvišena, vendar tudi čudna in ne po okusu njihove dežele. V Italiji so potem še seldile izvedbe kot npr. leta 1814 v Milanu, leta 1815 v Torinu, leta 1818 v Bologni, leta 1821 v Parmi, leta 1833 v Benetkah itd.²⁵

²² C-ZS 1818-1820.

²³ C-ZS 1812/22.

²⁴ Loewenberg A., *ib.*, str. 228.

^{24a} C-ZS za 1815.

²⁵ Abert H., *ib.*, II, str. 360—361.

Čeprav opere »Don Juan« še ne bi mogli imenovati romantično v smislu pojmovanja 19. stoletja, moramo priznati, da se po svojem izrazu nobena druga Mozartova opera ne loči tako močno od splošnega glasbenega izraza tistega časa kot prav ta. Njena prevladujoča črta je globoko pretresljiv izraz nadnaravnega in demoničnega, ki se razodeva poslušalcu vse od počasnega uvoda uverture dalje. V 19. stoletju je bila splošna praksa, da se je pri izvedbah opera enostavno končala s pogrezenjem Don Juana v pekel in tako je bil izpuščen vedri zaključni sekstet, v katerem preživeli izrečejo moralni nauk.²⁶ S tem naj bi delo dobilo močnejši poudarek na tragičnem. Verjetno je predstavil »Don Juana« v taki skrajšani obliki ljubljanski publiki tudi l. 1822 impresarij L. Gindl. Ker pa je izvedel omenjeno skrajšavo pri dunajski premieri leta 1788 že Mozart, torej ni bila nasprotna avtorjevi zamisli.

Impresarij Gindl je uporabil za ljubljansko uprizoritev nemški prevod dunajskega književnika I. F. Castellija, ne prevoda Joh. Friedr. Rochlitz iz leta 1801, ki je uporabljaj govorjeni dialog namesto recitativa secco in ki je veljal še dolgo v 19. stoletju kot najbolj razširjeni prevod italijanskega izvirnika.²⁷ Razen tega vemo, da je premiero dirigiral Eduard Jaëll, prvi violinist Filharmonične družbe, in da so v orkestru igrali tudi njeni člani.²⁸

Opera »La clemenza di Tito« (»Die Güte des Titus«) je spoznalo ljubljansko občinstvo dne 9. januarja 1825. Čeprav ta opera na praški krstni izvedbi l. 1791 ni uspela, si je pozneje pridobila precejšnjo popularnost. V dunajskem dvornem gledališču so jo uprizorili leta 1794, potem pa so sledile izvedbe leta 1798 v Brnu, leta 1799 v Grazu, leta 1806 v Londonu, leta 1809 v Neaplju, leta 1816 v Parizu itd. Ne glede na to je opera »La clemenza di Tito« za današnje gledališče skoro povsem izgubljena in tudi novejšje predelave je ne morejo trajneje obdržati na sporedu.²⁹

Opera »La clemenza di Tito«, ki jo je Mozart napisal v vsej naglici po naročilu za kronanje avstrijskega cesarja Leopolda II. za kralja Češke, ne predstavlja umetniško pomembnega dela. Opera seria je bila skladatelju, ki je po »Idomeneu« spoznal za svoje lastno področje opero buffo in singspiel, že po svojem duhu tuja. Kljub pomanjkanju močnejše inspiracije pa dà tudi »La clemenza di Tito« vsaj mestoma spoznati velikega mojstra. To predvsem v dramatskem prvem finalu, ki je značilen tudi zato, ker je prvi, v katerem je Mozart združil soliste in zbor v velik ansambel.³⁰

Tako se je Ljubljana do leta 1825 seznanila z vsemi Mozartovimi operami, ki so bile dotlej na repertoarju gledališč nemško-avstrijskega državnega prostora splošno razširjene. Od del iz skladateljeve zrele ustvarjalnosti le »Idomeneo« in »Der Schauspieldirektor« nista prišli v času

²⁶ Einstein A., *ib.*, str. 576; Dent E. J., *ib.*, str. 143.

²⁷ Zentner W., *Reclams Opernführer*, Stuttgart 1953.

²⁸ Pr. plakat za omenjeno predstavo v C-ZS.

²⁹ Loewenberg A., *ib.*, str. 247—248; Abert H., *ib.*, str. 618.

³⁰ Dent E. J., *ib.*, str. 212—215; Grout D. J., *ib.*, str. 290.

do l. 1861 na ljubljanski oder. Obe deli pa sta ostali skoro neizvedeni tudi drugje.³¹

Tudi ko se je začela od l. 1823 dalje utirati pot v repertoar našega gledališča glasbena romantika, sprva Mozarta še ne pogrešamo in tako beležimo v nekaj nadaljnjih opernih sezonah uprizoritve telih njegovih del: leta 1824 »Don Juana«, leta 1825 »Tita«, leta 1826 »Čarobno piščal«, leta 1831 »Beg iz Seraja« in leta 1832 »Don Juana« in »Čarobno piščal«. ³² Po letu 1832 pa je Mozart na repertoarju že kar redkost, saj najdemo v času do leta 1861, ko je prenehalo delovati Stanovsko gledališče, samo še tele uprizoritve njegovih del: leta 1834 »Tito«, leta 1840 in 1853 »Don Juan« in leta 1856 »Čarobna piščal«. ³³ Zdaj je popolnoma prevladovala romantična italijanska in francoska opera, medtem ko minevajo cele sezone, ko ni bilo izvedeno niti eno klasicistično delo. Pri tem seveda ni prezreti dejstva, da je bil za razliko od danes repertoar ne le majhnih provincialnih, ampak tudi velikih rezidenčnih gledališč močno usmerjen v sodobno operno literaturo.

SUMMARY

As in most theatres of the former German and Austrian territories the first opera by Mozart to have been performed in Ljubljana was probably »Die Entführung aus dem Serail«. This work is to be found among the works performed by the impresario Joh. Friedr. Zöllner in 1787. We know that his company gave performances in Ljubljana in 1785/86 which suggests the probability of a performance of the opera by his company at this time. In the same way it is only indirect material that permits us to draw conclusions about the performances of the opera »Le nozze di Figaro« in 1790/91. This work is to be found in Gothaer Theaterkalender for 1790 among the new operas prepared by the Georg Wilhelm company which gave performances in Ljubljana in 1790/91. The sources for the following operatic seasons provide no evidence of a performance of Mozart in the Ljubljana theatre. However, it seems not unlikely that the public enjoyed some of his operas during this period. Yet there is no doubt that »Die Zauberflöte« and »Cosi fan tutte« were performed as part of the repertoire of operas given in Ljubljana by the impresario Konstantin Paraskowitz during the season 1796/97. The first performance of the former took place on the 19th January 1797 while the later was presented for the first time on the 16th January 1797. The report in Gothaer Theaterkalender for 1800 points to the possibility of performances of »Die Entführung aus dem Serail« in Ljubljana by the Georg Schandroch company in 1798/99 or 1799/1800. We are in no doubt that this impresario included »Die Zauberflöte« in his repertoire on December 1st, 2nd and 13th, 1801 and on the 9th and 10th January 1803. This rather regular and extensive activity by the German opera companies came to a standstill with the French occupation of Ljubljana which began a little later. This standstill lasted 15 years and it is

³¹ Loewenberg A., *ib.*, str. 192—193, 210—211.

³² Pr. C-ZS za navedena leta.

³³ C-ZS za 1833/34, DAS — Gledališki akti, Fasc. 80, Uebersicht der Einnahmen des Ständischen Theaters in Laibach untern dem Pächter und Direktor Jos. Glöggl (1839/1840); Blaznikova Delovna knjiga za l. 1840 in 1853 v Narodni in univerzitetni knjižnici in lepaki za 1856/57 v MKL.

therefore understandable that there is no written evidence of performances of Mozart during these years. In 1818/19 the impresario Carl Waidinger came to the Ljubljana theatre. The activity of German opera was noticeably livelier from this date and Mozart's »Die Zauberflöte« reappeared in the repertoire.

The first performances in Ljubljana of Mozart's previously mentioned operas are largely parallel with performances in larger German and Austrian theatres and are even ahead of some other important West European centres. However, we know that the performances of »Don Giovanni« and »La clemenza di Tito« were rather late (i. e. March 23rd 1823, respectively January 9th 1825). As it is known that »Don Giovanni« was very well received on many of the German and Austrian stages during the years immediately preceding the turn of the century, it is possible that this opera had also been performed earlier in Ljubljana, but we have no source evidence of this.

Several performances of Mozart's operas were also given some seasons after the year 1823 when romanticism was gradually introduced into the repertoire of the Ljubljana theatre; as for example »Don Giovanni« (1824, 1832), »Tito« (1825), »Die Zauberflöte« (1826, 1832) and »Die Entführung aus dem Serail« (1831). Performances of Mozart's operas became increasingly rare after 1832 as the Italian and French romantic opera began to dominate; the only performances in the period up to 1861 being 1834 »Tito«, 1840 and 1853 »Don Giovanni« and 1856 »Die Zauberflöte«.